

Univerzita Karlova

Fakulta tělesné výchovy a sportu

**Vztah účasti na letních dětských táborech s vývojem morálního usuzování
u dětí staršího školního věku**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Lukáš Psohlavec

Vypracoval:

Bc. Ondřej Kovářik

Praha, květen 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto závěrečnou práci vypracoval zcela samostatně a veškerou použitou literaturu a další podkladové materiály, které jsem použil, uvádím v seznamu literatury a že svázaná a elektronická podoba práce je shodná. Současně prohlašuji, že souhlasím se zveřejněním této práce podle § 47b zákona č.111/1998Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Evidenční list

Souhlasím se zapůjčením své bakalářské práce ke studijním účelům. Uživatel svým podpisem stvrzuje, že tuto bakalářskou práci použil ke studiu a prohlašuje, že ji uvede mezi použitými prameny.

Jméno a příjmení: Fakulta / katedra: Datum vypůjčení: Podpis:

Poděkování

Chtěl bych poděkovat mému vedoucímu diplomové práce Mgr. Lukáši Psohlavci, který mi s pevnými nervy dokázal pomoci překonat úskalí tvorby této práce i ze srdce výcvikového střediska Ovčín. Dále bych chtěl poděkovat svému konzultantovi doc. Jiřímu Mudrákovi, Ph. D., který mě zasvětil do tajů oblasti akademických výzkumů. V neposlední řadě pak divákům v první řadě, tedy svým rodičům, kteří jsou mými největšími sponzory a fanoušky.

Abstrakt

Název

Vztah účasti na letních dětských táborech s vývojem morálního usuzování u dětí staršího školního věku.

Cíle

Cílem výzkumu bylo zjistit, jaký vztah je mezi účastí dítěte na letních táborech a jeho morálním vývojem. Sekundárním cílem bylo zjistit, jaký vztah má styl rodičovské výchovy a osobnost dítěte na jeho morální vývoj.

Metody

Výzkum byl proveden u 164 dětí staršího školního věku. V rámci výzkumu byly využity tři standardizované dotazníky sloučené v jeden, konkrétně dotazníky Alabama parenting questionnaire, BFI – 10 a Moral identity questionnaire. Výsledky z těchto dotazníků byly vyhodnoceny statistickou analýzou v programu SPSS. Následně byla s výsledky provedena korelační analýza, regresní analýza a T – Test.

Výsledky

Vztah mezi účastí na dětských táborech a vývojem morálního usuzování nebyl prokázán.

Vztah mezi stylem rodičovské výchovy a morálním já se projevil u části dotazníku zabývající se tzv. pozitivním rodičovstvím. U vztahu s osobností se projevil na vývoj části morálního já pozitivní vztah vlastností přívětivost a svědomitost.

Vztah mezi stylem rodičovské výchovy a morální integritou byl prokázán hraničně u nedůsledné disciplíny. U osobnosti a morální integrity byl prokázán silný vztah u vlastnosti svědomitosti dítěte.

Závěr

Vztah mezi účastí na dětských táborech obecně a vývojem morálního usuzování dětí staršího školního věku není prokázán. Vztah byl prokázán u faktorů osobnost dítěte a styl rodičovské výchovy jeho rodičů.

Klíčová slova

morální já, morální integrita, osobnost, rodina, tábor

Abstract

Title

The relationship of participation in children's summer camps with the development of moral reasoning in middle school children.

Objectives

The objective of the research was to determine the relationship between children's participation in summer camps and their moral development. A secondary objective was to determine the relationship between parenting style and the child's personality on the child's moral development.

Methods

The research was conducted on 164 middle school children. The research used three standardized questionnaires combined into one, specifically the questionnaires were the Alabama Parenting Questionnaire, the BFI - 10, and the Moral Identity Questionnaire. The results from these questionnaires were evaluated by statistical analysis using SPSS software. Subsequently, correlation analysis, regression analysis and T – Test were performed with the results.

Results

The relationship between participation in children's camps and the development of moral reasoning has not been proven. The relationship between parenting style and moral self was evident in the section dealing with so-called positive parenting. For the relationship with personality, the positive relationship of the traits agreeableness and conscientiousness showed an effect on the development of the moral self part. The relationship between parenting style and moral integrity was shown to be marginal for inconsistent discipline. A strong relationship between personality and moral integrity was demonstrated for the conscientiousness aspect of the child.

Conclusion

The relationship between participation in children's camps and the development of moral reasoning in middle school children has not been proven. The relationship has been proved for the factors of the child's personality and the parenting style of his/her parents.

Keywords

moral self, moral integrity, personality, family, camp

Obsah

1	Úvod.....	10
I.	Teoretická část	11
2	Teoretická východiska	11
2.1	Volnočasové aktivity.....	11
2.1.1	Aktivity v přírodě.....	12
2.1.2	Dětské tábory	12
2.1.3	Rozdělení táborů podle organizátorů.....	13
2.2	Morálka	18
2.2.1	Definice.....	18
2.3	Starší školní věk	19
2.4	Teorie vývoje morálního usuzování u dětí.....	21
2.4.1	Jean Piaget	21
2.4.2	Lawrence Kohlberg.....	23
2.4.3	Carol Gilligan	26
2.5	Vliv rodiny a osobnosti na vývoj morálního usuzování u dětí.....	26
3	Současný stav bádání ve zkoumané problematice	28
II.	Výzkumná část.....	30
4	Výzkumné otázky	30
5	Cíle a úkoly práce	30
5.1	Cíle práce	30
5.2	Úkoly práce	30
6	Hypotéza	30
7	Metodika	31
7.1	Výzkumný soubor	31
7.2	Sběr dat.....	32
7.3	Metody sběru dat.....	32
7.3.1	Alabama parenting questionnaire	33

7.3.2	BFI – 10	33
7.3.3	Moral identity questionnaire	34
7.4	Vyhodnocení výsledků	34
8	Výsledky	35
8.1	Deskriptivní analýza	35
8.2	Korelační analýza	36
8.2.1	Vztah účasti na dětských táborech a morálního usuzování	36
8.2.2	Vztah účasti na dětských táborech se se stylem rodičovské výchovy	36
8.2.3	Vztah účasti na dětských táborech s osobnostními rysy respondentů	37
8.3	Regresní analýza	37
8.3.1	Morální já	37
8.3.2	Morální integrita	38
9	Diskuze	40
10	Závěr	42
	Seznam zdrojů	43
	Seznam tabulek	47
	Seznam grafů	47
	Seznam příloh	47

Seznam použitých zkratek

APQ – Alabama parenting questionnaire

BFI – Big five inventory

MIQ – Moral identity questionnaire

SSM – Socialistický svaz mládeže

1 Úvod

Dnešní internetová a mediální doba umožňuje dětem být v kontaktu s explicitním a morálně pochybným obsahem už od útlého věku. V mnohých rodinách se navíc dětem ani nedostává dostatečné výchovy v různých oblastech, což u nich má za následek narušení vývoje morální integrity a morálky samotné. Aktivit, u kterých je kladen velký důraz na morální vývoj jsou bezpochyby důležité. Mezi takové činnosti patří i program aktivit v přírodě. Junák od nepaměti zařazuje do svých aktivit koncept morálních hodnot, děti herní formou vede k morální integritě a snaží se o výchovu „dobrého člověka“. Další z tradičních organizací, využívající aktivit v přírodě, je Pionýr. I tento spolek má ve svých stanovách a ideálech zařazené morální hodnoty a jejich vývoj řadí mezi zásadní stavební kameny své činnosti. Kromě těchto dvou organizací existuje řada dalších spolků, společností či například oddílů, které se na práci s dětmi zaměřují a aktivity v přírodě ve větší či menší míře využívají.

Z vlastní zkušenosti vím, že na mnohých letních táborech se s jednotlivci pracuje tak, aby se rozvíjeli po své osobnostní stránce, právě i z pohledu morálního usuzování a celkové integrity. Zda mají tyto snahy organizátorů reálný vztah na morální integritu a vývoj byla myšlenka, která mě přivedla k tomuto výzkumu.

I. Teoretická část

2 Teoretická východiska

2.1 Volnočasové aktivity

Volný čas je plně rozebírán v mnoha vědních disciplínách. Volným časem se zabývají pedagogové, lékaři, speciální pedagogové, psychologové a další odborníci. Volný čas je definován jako antonymum slova povinnost. Činnost ve volném čase si může člověk svobodně zvolit, dělá ji rád a přináší mu uspokojení. Zpravidla se pod tento pojem zahrnuje odpočinek, zájmová činnost, zábava, ale i dobrovolné sebevzdělávání či dobrovolnická činnost. V případě volného času u dětí nelze hovořit o volném čase u školního vyučování, sebeobsluhy, povinností s rodinným provozem apod. (Pávková, 2002).

Úmluva o právech dítěte ve znění zveřejněném ve sbírce zákonů č. 104/1991 navíc zaručuje právo dítěte na volný čas. Konkrétně je zde uvedeno následující: „*Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na odpočinek a volný čas, na účast ve hře a oddechové činnosti odpovídající jeho věku, jakož i na svobodnou účast v kulturním životě a umělecké činnosti.*“ (Úmluva o právech dítěte a související dokumenty, 2016).

Volnočasové aktivity jsou pochopitelně různé, každý svůj čas využívá jinak a po svém. Dítě svůj volný čas tráví povětšinou hrou, mládež pak spíše sociálními kontakty se svými vrstevníky, dospělý člověk se ve volném čase věnuje svým koníčkům. Matějček (2000) zároveň uvádí rozdělení aktivit u dětí ve volném čase následovně:

- Tělocvik, sport, síla, cvičení.
- Rukodělné práce, kutilství, práce s kovem, dřevem, textilem.
- Oblast moderních technologií (počítač, počítačové hry).
- Hudební nástroje, hudba, Pro děti jsou nejpřitažlivější dechové nástroje.
- Velkým zdrojem podnětů pro dítě je příroda.
- Hraní divadla.
- Učení o prázdninách, tj. dětský organismus si nejlépe odpočine od jednoho zatížení, zatížením jiným, ale zatížením zajímavým, radostným, odpočinkovým.

Havlík (2005) popisuje velký vliv masmédií a tvůrců kultury na trávení volného času v řadách mládeže, a to dokonce s týdenní a denní frekvencí. Masová kultura tvoří

základní kámen volnočasových aktivit mladého člověka, jedná se o pasivní příjem estetických hodnot a informací z hromadných sdělovacích prostředků.

2.1.1 Aktivity v přírodě

Aktivitami v přírodě jsou nejčastěji popisovány aktivity konané v přírodě osobně. Nezahrnují se sem aktivity využívající motorových vozidel, lodí či letadel. Mnoho odborníků navíc definuje tento pojem ještě úžeji jako činnosti v přírodě, které se mohou významně podílet na rozvoji lidského potenciálu. Často se tento pojem zaměňuje s výrazem rekreace v přírodě nebo pobytem v přírodě. Mezi tyto aktivity tedy řadíme okruh činností, které v sobě zahrnují turistiku, sporty v přírodě, hry a různá cvičení. Všechny jsou pak spojeny se šetrným využíváním přírodního prostředí nebo s překonáváním přírodních překážek. Dalším znakem je, že nejsou samoučelné, naopak jsou využívány jako prostředek a výzva pro jednotlivce i menší skupiny. Při aplikaci odpovídajících metod a přístupů skrývají výchovný potenciál, využitelný k rozvoji osobnosti (Neuman, 2011).

V mnoha případech zároveň dochází k záměně různých pojmů v oblasti aktivit v přírodě. Například Turčová (2005) uvádí pojem rekreace v přírodě, u kterého uvádí, že se jedná o odpočinek, relaxaci, pobavení a potěšení provozované v přírodním prostředí, avšak bez výchovných ambicí. Toto je v rozporu s definicí uváděnou Neumanem (2011), který zmiňuje výchovný potenciál aktivit v přírodě.

2.1.2 Dětské tábory

Mezi volnočasové aktivity a zároveň aktivity v přírodě patří i táboření. Táboření je širokým pojmem, který zahrnuje individuální táboření, tábory putovní, spojené s různými druhy turistiky a putováním, ale i tábory stálé (Neuman, 2011).

2.1.2.1 Historie dětských táborů

Základy dětských táborů byly položeny pravděpodobně ve 20. století tělocvičnými spolky. Ty se ze začátku zaměřovaly pouze na dospělé, avšak později se začaly orientovat i na děti. Mezi hlavní patřila například organizace Sokol, který vznikl v roce 1862 a nabízel kromě tělocviku i výlety do přírody a kladl důraz na posílení národního uvědomění. Další organizací byla Dělnická tělocvičná jednota, jejíž vznik se datuje do roku 1894. Tato se programem podobala Sokolu, cílila však na dělnickou mládež. Další byla náboženská organizace Orel. Zmínit je také třeba organizace feriálních osad, které se orientovaly na chudé městské děti. O prázdninách se děti s tímto spolkem přesunuly

na venkov, kde měly zajištěnou stravu, aktivní činnost a pohyb na zdravém vzduchu. Neposledně je třeba zmínit Klub českých turistů, který vznikl v roce 1888 (Pávková, 2008).

Velkým rozvojem prošly tábory v meziválečném období. V této době vznikly dva modely organizace a trávení volného času. Prvním byly, za pomoci státu se rozvíjející, stávající organizace, viz Sokol atd. Druhým byly sdružení pro volnočasové aktivity dětí a mládeže, které však byly pod vlivem ideologie Sovětského svazu (Pávková, 2008).

V 70. a 80. letech byl zaznamenán v západní Evropě nárůst problémů u mladé generace jako například krize rodiny, agresivita či drogová závislost. Tyto problémy vedly k e zrušení některých zařízení a sdružení. Zároveň se v této době rozrůstal vliv médií na volný čas mládeže. V 90. letech se situace velice změnila a s ní i všechny organizace z dob komunismu. Různé, dříve zakázané směry, dávaly navíc vzniknout zcela novým organizacím (Pávková, 2008).

Dnes je spolků, zaměřujících se na děti a mládež, zároveň i na dětské tábory, velké množství. Tyto spolky jsou podporovány obcemi, společnostmi, avšak zejména státem a jeho orgány (Pávková, 2008).

2.1.3 Rozdělení táborů podle organizátorů

Tábory jsou významnou součástí cestovního ruchu, proto v této oblasti nalezneme jak spolky neziskové, tak ziskové.

2.1.3.1 Podnikatelské subjekty

Velký počet letních táborů organizují cestovní kanceláře a další ziskové organizace s účelem finančního zisku. Tyto tábory jsou vedeny vedoucími, kteří na rozdíl od vedoucích z táborů neziskových, dostávají zapláceno. Takové tábory mají mnoho podob, ať už se jedná o příměstské tábory, kde účastníci vždy přicházejí ráno a odcházejí večer opět domů, nebo tábory stálé, kde jsou účastníci po celou dobu tábora na jednom místě pobytu. Například cestovní kancelář CK2 nabízí v roce 2022 8 různých táborů, například letní příměstské tábory v Praze, divadelní tábory, pohádkové či například sportovní (Dětské tábory, 2022).

2.1.3.2 Nestatní neziskové organizace

Tyto organizace na rozdíl od předchozích nemají za hlavní cíl zisk, ale práci s dětmi, tábory pořádají z tradice a s chutí předat něco nového dětem. Zapsané spolky

se ustanovují dle zákona o sdružování občanů a mohou se dělit na organizace s místní a celostátní působností. Také je možné tyto organizace dělit například dle celkového zaměření činnosti, složení členstva, podle míry vlivu na děti a mládež nebo také podle vztahu k dalším institucím. Volným časem se zabývají jak mládežnické spolky, tak spolky pro dospělé. Mnoho sdružení dospělých pak pracuje s mládeží, jelikož je to i součástí jejich programu (Pávková, 2014).

Pávková (2014) následně dělí organizace na ty se všestranným charakterem, na občanská sdružení zájmového charakteru (dnes zapsané spolky) a na sdružení veřejně prospěšná. Mimo to se autorka nezapomíná zmínit i o sdruženích náboženských a církevních, které mají i dnes v otázce volného času dětí velké slovo, i přes to, že se zpravidla jedná o děti a mládež z církevní komunity.

Organizace s všestranným charakterem jsou například organizace Junák a Pionýr. Junák, u nás nejvíce zastoupená organizace tohoto charakteru, je součástí celosvětového skautského hnutí, které založil lord Robert Baden Powell roku 1907. Na našem území je zakladatelem skautingu A. Svojsík, stalo se tak roku 1911. Hned následující rok pak byl vydán jeho spis Základy junáctví. V následujících nelehkých letech došlo v organizaci několikrát ke změnám, dokonce byla činnost Junáka několikrát přerušena. Ve svém programu organizace klade důraz na pobyt v přírodě, osvojování praktických dovedností, zlepšování fyzické kondice a rozvíjení morálních vlastností, jako je soudržnost, altruismus, pomoc druhým či sebekázeň atd. (Pávková, 2014).

Pionýr je druhým největším sdružením dětí a mládeže na našem území. Současný spolek vznikl po pádu komunistického režimu, se kterým se rozpadla i Pionýrská organizace SSM (socialistický svaz mládeže) v roce 1990. Dnešní organizace se prezentuje jako apolitická, demokratická, nezávislá a otevřená. Obhazuje zájmy všech členů a nabízí pravidelné volnočasové aktivity různých podob. Dlouhou a velmi dobrou tradicí jsou letní dětské tábory. Pionýr ve svých ideálech uvádí kladný vztah k přírodě, důraz na pravdu, pomoc a přátelství (Pionýr, 2022).

Občanská sdružení zájmového charakteru (dnes zapsané spolky) se zaměřují na zájmy svých členů. Tyto zájmy bývají většinou tělovýchovné a sportovní, v této oblasti má největší tradici Sokol, který byl založen roku 1862 Miroslavem Tyršem a Jindřichem Fügnerem. Hlavní náplní programu byly tělovýchovné aktivity, zároveň byl kladen důraz

i na osvětové a kulturní činnosti. Původně Sokol sloužil pouze pro dospělé, avšak časem velice prudce narostl význam pro program dětí a mládeže (Pávková, 2014).

Další směr, o který se zajímá veliký počet těchto sdružení, je pobyt v přírodě a zálesácká činnost. Mezi takovými sdružení patří například Česká tábornická unie, Liga lesní moudrosti, Zálesák a Asociace turistických oddílů mládeže ATOM. ATOM je uskupením, které pořádá značnou část letních táborů na našem území (Pávková, 2014).

V neposlední řadě je třeba se zmínit o uskupeních, které se zaměřují na ochranu a poznávání přírody jako například DUHA a Brontosaurus. Dále pak také zájmové svazy např. rybářů, včelařů či zahradníků. I tyto spolky pak organizují tábory, které bývají tematicky zaměřené. Stejně tak je třeba zmínit i sdružení v oblasti umělecké tvořivosti a společenskovedních aktivit (Pávková, 2014).

Veřejně prospěšná sdružení mají za poslání působit v prospěch dalších lidí a jejich životního prostředí. Tato sdružení bývají často v základu tvořena pro dospělé, mají však své složky i pro děti a mládež. K těmto organizacím patří například Český červený kříž, Svaz dobrovolných hasičů, ale i sdružení pro podporu sociálně či zdravotně znevýhodněných (Pávková, 2014).

2.1.3.3 Podoba dětského tábora

V této kapitole autor práce popisuje vlastní zkušenost z dětských táborů, neimplikuje, že se jedná o standardizovanou podobu táborů, avšak jedná se o sondu do běžného fungování průměrného letního dětského tábora.

Letní dětský tábor u neziskových organizací bývá zpravidla organizován dobrovolníky, kteří mají za cíl pracovat s dětmi a v ideálním případě jim i nějaké hodnoty předat. U organizací, pořádající celoroční aktivity pro děti s pravidelnými setkáními, se jedná o vyvrcholení celoroční práce a tábor samotný je navazující činností.

Tábory se pořádají jak na stálých místech – tábory stálé, tak na různých místech – tábory putovní. Tábory stálé se pak liší podobou ubytování, může se jednat o stanové či chatové tábory, případně o tábory s ubytováním ve zděných objektech. Zároveň autor neopomíná tábory příměstské, kde se účastníci dostaví zpravidla ráno a odcházejí na noc opět domů, tím pádem organizátorům odpadá nutnost zajištění noclehu a hygienického zázemí. Tyto druhy táborů se pak prolínají napříč všemi podobami táborů, ať už se jedná o všestranně zaměřené tábory, či zájmově zaměřené, jako například tábory rybářské.

Tábory bývají většinou tematicky zaměřené, v duchu daného tématu se pak odvíjí celkový program a celotáborová hra. Táborové hry jsou zaměřené na všestranný rozvoj dítěte zábavnou formou. Při veškerých aktivitách se dbá na morální hodnoty jako je čest, fair play, pravda či soudržnost.

2.1.3.4 Důraz organizátorů dětských táborů na vývoj morálních hodnot u dětí

Je samozřejmostí, že důraz na morální hodnoty a pozitivní vliv na jejich vývoj, nemá každý tábor. Někteří z nejvíce zastoupených organizátorů však mají tyto hodnoty uvedeny přímo jako základní kameny pro svůj program aktivit v přírodě či práci s dětmi celkově.

Organizace Skaut na svých webových stránkách (Skaut, 2022) například uvádí, že základní trojicí principů skautingu jsou:

- Odpovědnost za sebe a svůj rozvoj.
- Spolupráce, pochopení a odpovědnost vůči druhým lidem i životnímu prostředí.
- Hledání duchovních hodnot, které člověka přesahují.

Tento stavební kámen skautského programu a života celkově se bezpochyby promítá i do dětských táborů, které tato organizace pořádá v nemalém počtu. Oficiální webové stránky Skaut.cz (Skaut, 2022) uvádějí, že k současnému dni má organizace 73 315 členů a pořádá 1098 dětských táborů ročně.

Sdružení Pionýr na svých stránkách (Pionýr, 2022) uvádí takzvané ideály pionýra, které jsou podle této stránky brány jako základní kameny pionýrské výchovné práce. Autor stránky dále popisuje, že jsou tyto hodnoty sice abstraktní, dětem jsou však předávány srozumitelně za pomoci her a osobních příkladů. Hodnoty, které ideály vyjadřují, jsou v čase trvalé a nabízejí mnoho způsobů vnímání. Tyto zapojení všech těchto ideálů má společný cíl a tím je výchova slušného a aktivního člověka.

Pionýrskými ideály podle výše uvedené stránky jsou:

- překonání
- pomoc
- příroda
- poznání
- paměť
- pravda

- přátelství.

Pionýr zároveň na svých stránkách uvádí osmero dobrého tábora, kde je jedním z bodů nutnost rozvoje osobnosti účastníka. Zde konkrétně uvádí, že by tábor měl pomáhat dětem v pochopení základních občanských a životních hodnot (Pionýr, 2022).

Morálku ve svých propozicích nezmiňují pouze organizátoři neziskových táborů pod záštitou velkých sdružení, ale i organizátoři táborů v komerční sekci. Organizátoři ze zapsaného spolku Tábory Krokodýl uvádějí na svých stránkách (Tábory Krokodýl, 2022) svůj cíl při konání táborů následovně: „Úkolem našich vedoucích a lektorů je dětem pomáhat rozvíjet jejich osobnost, dovednosti, kreativitu, logické myšlení, zručnost i týmového ducha.“

Dále ku příkladu zapsaný spolek Tojstoráci, který také pořádá vícero táborů ročně, na svých stránkách uvádí, že se může zdát, že si vlastně jen tak hrají, avšak pravda je jinde. Každá jejich aktivita by měla mít svůj cíl a přínos pro dítě. Tato aktivita by měla být pečlivě vybraná a zařazena v kontextu s dalšími činnostmi, tak aby bylo dosaženo vyššího cíle. Jejich hlavní snahou je udržení základních morálních hodnot (Tojstoráci, 2018).

Vybrané příklady společně potvrzují, že napříč celou škálou táborů je kladen důraz na morálku, morální hodnoty a jejich vývoj, i když toto tvrzení samozřejmě neplatí o všech organizátorech.

2.2 Morálka

2.2.1 Definice

Ačkoliv je tento pojem často považovaný za synonymum slova mravnost, je třeba tyto dva termíny rozlišovat. Pojem mravnost je spjat s kulturními a společenskými normami. Mravní člověk má tyto normy osvojené, žije podle nich a dodržuje je. Mravní jednání je tedy v souladu s normami společnosti, tím pádem i silně kulturně ovlivněno. V různých kulturách je tedy za mravní chování vždy považován jiný způsob chování (Smolík, 2016).

Morální chování je pak v této souvislosti chápáno jako chování nepříliš závislé na společnosti. Morálka je závislá na individuálním morálním vývoji daného jedince a jeho svědomí, tím pádem je morální jednání chování jedince v souladu s vnitřním přesvědčením, morálním vývojem a svědomím.

Morální chování nemusí být vždy totožné s chováním mravním a naopak. Cílem dnešní společnosti je, aby socializovaný jedinec jednal mravně i morálně zároveň, i tak je třeba mít na paměti, že mravní ani morální chování nerovná se automaticky chování správnému (Smolík, 2016).

Cambridge Dictionary (Cambridge University Press, 2022) popisuje morálku jako osobní či společenské normy pro dobré či špatné chování, charakter, či přednosti jako upřímnost a pravdu.

Tom L. Beauchamp (2003) definuje obecnou morálku jako soubor norem sdílený všemi osobami s vlastními cíli oddanými morálce. Dále pak ve svém článku uvádí deset standardních příkladů povinných pravidel obecné morálky. Těmito pravidly jsou:

- Nezabíjej.
- Nepůsob ostatním bolest či utrpení.
- Zabraň vzniku zla či škod.
- Zachraň osoby v nebezpečí.
- Mluv pravdu.
- Vychovávej mladé a na ostatních závislé.
- Dodržuj své sliby.
- Nekrad'.
- Netrestej nevinné.
- Ke všem lidem se chovej stejně.

Beauchamp (2003) ukazuje, že existuje pouze jedna univerzální obecná morálka, ačkoliv o ní je mnoho teorií. Tvrdí, že tato morálka stojí napříč kulturními a sociálními rozdíly, protože lidé s různým sociálním a kulturním zázemím se během dospívání učí a osvojují si řadu základních pravidel morálního chování. Kulturní rozmanitost je důvodem existence řady zvláštních, a nikoliv tedy univerzálních morálek. Odrážejí ideály, postoje, aspirace či citlivosti formované v různých kontextech nebo kulturních, náboženských nebo profesních tradicích. Zvláštní morálkou je tedy například morálka pracovní.

Podle této definice nelze říct, zda se na dětských táborech klade důraz čistě na morálku obecnou. Autor práce z vlastní zkušenosti ví, že se na táborech často prosazuje například gentlemanství ve smyslu kavalířského chování k ženám, což není hodnotou sdílenou napříč kulturami a zvyklostmi.

Sissela Bok například popisuje určité obecné morální hodnoty. Tyto společné hodnoty jsou sdíleny všemi lidskými společenstvími a poskytují základ pro úsudek, jednání a morální debatu. Pojem společné hodnoty se vztahuje k hodnotám sdíleným většinou lidských společenství (Bok, 1992).

Myšlenka, že existují tyto hodnoty je pokusem o nastínění teoretického základu morálky, podobně jako u obecné morálky. Autor článku chápe tyto hodnoty jako minimální neboli hodnoty přežití, tedy jako hodnoty, které tradičně podporovaly soudržnost a přežití komunit ve stresu. (Bok, 1992).

2.3 Starší školní věk

Starší školní věk je definován jako období druhého stupně základní školy, které trvá až do ukončení povinné základní docházky, tedy přibližně do 15 let. Z biologického hlediska se pak jedná o období pubescence, tedy o první fázi dospívání. Tato fáze se projevuje na psychické úrovni změnou prožívání a uvažování, zároveň také postupným odpoutáváním od rodiny (Vágnerová, 2021).

Starší školní věk je dobou přechodu od dětství do dospělosti. Charakterizováno je značnými biologickými a psychickými změnami. Vysoká rychlost biologicko-psychosociálních změn s vysoce individuálním průběhem je dána činností endokrinních žláz a rozdílnou produkcí jejich hormonů. Tato skutečnost poukazuje na to, že se jedná o období vývoje velmi nevyrovnaného, a to jak tělesného, tak i psychického a sociálního.

Pokud je toto bráno v potaz, je následně možné tuto fázi rozdělit na dvě další období, charakterově nestejná. První období je provázeno vzdorovitým obdobím prepubescence a vrcholí přibližně kolem 13. roku, na tuto navazuje fáze puberty, zpravidla již klidnější, končící kolem 15. roku (Perič, 2012).

2.3.1.1 Psychický vývoj ve starším školním věku

Období staršího školního věku a zejména puberty patří ke klíčovým obdobím ve vývoji psychiky. Hormonální aktivity těla ovlivňují emotivní projevy a vztahy dětí k sobě samým i k opačnému pohlaví, ke svému okolí a často působí pozitivně či negativně na jejich chování ve všemožných oblastech lidského působení. Z hlediska rozumové stránky se dále jedincirozšiřují obzory, začínají se objevovat znaky logického a abstraktního chápání, také se rozvíjí paměť. Děti si v tomto věku začínají věci racionálně zdůvodňovat a začínají rozumět abstraktním pojmům. Dítě v tomto věku navíc začíná vyvíjet vyšší duševní aktivitu. Tento rozvoj mění chování dětí (Perič, 2012).

V této fázi dochází k prohloubení citového života, kterou provází nevyrovnanost a typická náladovost. Vlastní nejistotu děti často zakrývají vychloubáním, hrubostí navenek a siláctvím. Touha po vlastním názoru a samostatnosti se projevuje přehnanou kritičností vůči okolí (Perič, 2012).

2.3.1.2 Sociální vývoj ve starším školním věku

Změny v organismu jsou doprovázeny novou sociální situací. Tyto změny mohou vést k pocitu odlišnosti od vrstevníků, k všímání si více sama sebe a uzavírání se sama do sebe. V extrémních případech může dojít k agresivnímu chování a opozici vůči svému okolí. Před začátkem pubertálního období se děti projevují extrovertně, částečně i bezohledně, charakterizuje je násilí, touha po ovládnutí skupiny, také bojovnost a snaha o stálé změny. Při dalším období po pubertě dochází k náhlé změně a je provázeno spíše introvertními projevy. Výrazně se prohlubují citové projevy, děti se stávají citlivějšími a urážlivějšími. V jejich životě začíná docházet ke vzniku pevnějších uskupení se svými vůdci a dalšími rolemi. Dochází k napodobování a obdivu vzorů, tyto však mohou mít i záporný vliv a tím se zvyšují šance na nebezpečí sociálně negativních projevů (Perič, 2012).

2.4 Teorie vývoje morálního usuzování u dětí

Vývojem morálního usuzování se zabývali vědci napříč historií a jednotlivými oblastmi bádání. Tato kapitola byla volně přejata ze Smolíkovy (Smolík, 2017) publikace o morálním vývoji.

2.4.1 Jean Piaget

Mezi nejznámější autory teorií o vývoji morálky patří Jean Piaget. Piaget odmítal teorii, že morální normy jsou přenositelné napříč generacemi. Jeho teorií bylo, že si dítě porozumění morálním normám tvoří aktivně samo. Piaget chápe morálku jako systém pravidel a z toho důvodu také sledoval, jak se u dětí vztah k pravidlům vyvíjí jako zdroj porozumění morálce. Piaget při svém zkoumání pozoroval děti při hře s kuličkami, na základě tohoto pozorování pak stanovil čtyři fáze vývoje dětského chápání pravidel. V první z těchto fází nelze hovořit o pravidlech ve smyslu, který jim obecně přiřazujeme, jedná se pouze o manipulaci s kuličkami dle vlastního přání. V tomto stádiu si děti osvojují motorické návyky, které směřují k ritualizovaným schématům. Druhým stádiem děti procházejí ve druhém až pátém roku života. Tato fáze je označována jako egocentrická. Děti v této fázi obdrží určitá pravidla z vnějšku, tyto pravidla se pak snaží dodržet, případně alespoň napodobit. V tomto období se děti snaží napodobovat pravidla hry prezentovaná zvnějšku, avšak stále ještě nechápou sjednocení hry, takže si hrají samy nebo s vrstevníkem, ale každý dle svého pochopení konkrétních pravidel. Během tohoto období stále ještě není znatelná potřeba zvítězit. Počátky kooperace je možné zachytit ve třetím stádiu, které je určeno do 7.-8. roku života. Zde je také pozorována snaha vyhrát a veliký důraz na sjednocení, a hlavně dodržování určených pravidel, která však stále ještě nejsou přesná. Ve čtvrtém a posledním stádiu, které je datované do 11.-12. roku, dochází ke kodifikaci pravidel. Pravidla jsou pro všechny jasná a zřejmá a je vyžadováno jejich dodržování. Na základě sledování této hry došel Piaget ke dvěma možným způsobům chápání morálky. Dle jeho teorie je rozdělení u morálky podobné jako při hře a chápání pravidel, první stádium je založeno na vnějším nátlaku, tedy heteronomii a morálce kooperace, tedy autonomii (Dvořáková, 2008).

Piaget dále popisuje paralelnost vývoje intelektuálního a vývoje morálního. Popisuje, že po dobu, než se dítě naučí mluvě, nelze pozorovat cokoliv, co by se dalo nazvat vnitřní kontrolou. Kontrola senzomotorické inteligence je vnější, vnější věci tedy nutí organismus k výběru kroků, které udělá. Podobné je to i s city, které nejsou regulovány

zvnitřku, nýbrž okolím a osobami, které usměřují elementární city dítěte. Tuto souběžnost popisuje třemi analogiemi (Klusák, 2014).

První ze tří je anomie. Klusák (2014) tuto analogii popisuje tak, že dítě zprvu není schopno rozlišit objektivní zákony a subjektivní podmínky, z toho důvodu, že nerozlišuje sebe a svět. Stejně tak není dítě schopno vnímat to, co patří druhým lidem, nebo co je výsledkem vlastní intelektuální anebo afektivní činnosti. Jedinci si zprvu neuvědomují vlastní vědomí, jelikož to vyžaduje srovnání jich samotných s druhými, což je možné až v momentě, kdy dítě začne rozeznávat sebe a svět. Dětský egocentrismus je příčinou přijímání morálních citů i s jejich hodnotou, jedinec si není schopen vytvořit vlastní hodnocení.

Heteronomie, druhá z těchto analogií, je fází, ve které se dle předpokladu děti nachází ve věku od pěti do deseti let. Dítě akceptuje větší množství pravidel, která přicházejí zvnějšku, například od rodičů. Toto období je provázeno jednostranným projevem, kdy jsou pravidla předkládána dospělými dětem, které je nekriticky přijímají. Dětský egocentrismus způsobuje to, že děti vnímají pravidla a normy na základě svých vlastních zkušeností, které jsou silně ovlivněny vnějším řízením, například tresty a odměnami. Děti zároveň v heteronomní morálce věří, že svět běží podle norem daných určitou autoritou, například rodičem. Na základě těchto norem, si samy určují, co je správné a co špatné, což znamená, že děti věří v imanentní spravedlnost, což znamená, že porušení pravidel bude potrestáno (Lašek, 2013).

V poslední fázi, autonomii, Heidbrink (1997) popisuje autonomní morálku, která souvisí se spoluprací a kooperací dětí mezi sebou. V tomto období začíná přestup na autonomní úroveň, což lze poznat podle toho, že dítě začíná jednat s vrstevníky tak, jak chce, aby se jednalo s ním samotným.

Autonomní morálka je založena na kooperaci, pravidla jsou vnímána jako věc vzájemné dohody. Hodnocení chování je v této fázi na základě záměru chování (Vacek, 2013).

Věková rozmezí těchto fází, které byly určeny tehdejšími průkopníky, jakými byli například Piaget nebo Kohlberg, jsou pouze orientační. Dnešní výzkumy věkové hranice určují částečně odlišně, proměňují se na základě změn jedince i společnosti (Smolík, 2017).

2.4.2 Lawrence Kohlberg

Dalším důležitým autorem je Lawrence Kohlberg. Kohlberg se na rozdíl od Piageta zabýval celou fází morálního vývoje a domníval se, že morální vývoj pokračuje i po období dospívání. Tyto závěry dokládá množstvím výzkumů, které byly prováděny i v různých kulturních prostředích nebo jiných socioekonomických vrstvách či náboženských vírách. Celý jeho výzkum se pak zakládal na morálních dilematech. Respondentům předkládal příběh, který byl plný morálních konfliktů (Lajčiaková, 2008). Donenberg a Hoffman (1988) uvádí příklady takových příběhů. Tímto příběhem je velice známé Heinzovo dilema. Znění je následovné:

„V Evropě žila smrtelně nemocná žena. Trpěla zvláštním druhem rakoviny. Existoval lék, o němž se lékaři domnívali, že by ji mohl zachránit. Byla to forma rádia, kterou jeden lékárník v tom samém městě nedávno objevil. Vyrobit tento lék bylo velmi drahé, ale lékárník si účtoval desetkrát více, než ho stála výroba léku. Zaplatil 400 dolarů za radium a účtoval si 4 000 dolarů za malou dávku léku. Manžel nemocné ženy, Heinz, navštívil každého, o kom věděl, že by mu mohl půjčit peníze, ale dal dohromady pouze něco okolo 2 000 dolarů, polovinu toho, co stál lék. Heinz sdělil lékárníkovi, že jeho žena umírá a požádal ho, aby mu lék prodal levněji anebo mu umožnil zaplatit později. Ale lékárník odpověděl: „Ne, já jsem lék objevil a chci na tom vydělat peníze.“ Tak Heinz, po vyčerpání všech legálních prostředků, propadá zoufalství a uvažuje o vloupání do lékárníkova obchodu, aby pro svoji ženu lék ukradl.“

Dalším příběhem je Selmanovo přátelské dilema. Jeho znění uvádí Donenberg a Hoffman (1988) následovně:

„Kathy a Becky jsou nejlepší kamarádky od svých pěti let. Dívky chodily do stejné školky a od té doby jsou ve stejné třídě. Každou sobotu se snažily společně udělat něco speciálního, jít do parku nebo do obchodu, nebo si doma něco zahrát. Vždy se spolu dobře bavily. Jednoho dne se do jejich sousedství nastěhovala nová dívka Jeanette a brzy se představila sama Kathy a Becky. Zdálo se, že Jeanette a Kathy si okamžitě sedly. Mluvily o tom, odkud Jeanette je a co by mohla dělat v jejím novém městě. Becky na druhou stranu nevypadala, že by Jeanette měla moc ráda. Myslela si, že Jeanette je chlubilka, ale také žárlila na veškerou pozornost, kterou Kathy věnovala Jeanette. Když je Jeanette nechala samotné, Becky řekla Kathy, co si myslí o Jeanette.

„Co sis o ní myslela, Kathy? Já si myslím, že je trochu dotěrná, takhle se vetřít.“

„No tak, Becky. Je ve městě nová a jen se snaží sprátnit. To nejmenší, co můžeme udělat, je být na ni hodní.“

„Jo, ale to neznamena, že s ní musíme být přátelé,“ odpověděla Becky.

„A vůbec, co bys chtěla dělat tuto sobotu? Pamatuješ si moje staré loutky, myslela jsem, že bychom je mohli opravit a vytvořit si vlastní loutkové divadlo.“

„Jasně, Becky, to zní skvěle,“ řekla Kathy. „Budu připravená po obědě. Radši už půjdu domů. Uvidíme se zítra.“

Později toho večera Jeanette zavolala Kathy a překvapila ji pozváním do cirkusu, na poslední show před tím, než opustí město. Jediný problém byl, že už Kathy slíbila, že půjde k Becky. Kathy nevěděla, co má dělat, jít do cirkusu a nechat svou nejlepší kamarádku na pokoji, nebo zůstat se svou nejlepší kamarádkou a promeškat zábavu.

Odpovídající u takových příběhů následně odpovídají na otázky, které se týkají daného dilema, v případě prvního příběhu například to, zda má Heinz lék pro svou ženu ukradnout či ne. Tyto odpovědi pak umožňují kategorizaci jednotlivců do různých sfér morálního usuzování. Důležitou částí není odpověď samotná, ale následně zdůvodnění daného názoru (Donenberg a Hoffman, 1988).

Kategorií Kohlberg vytvořil šest a ty pak následně rozdělil do tří různých úrovní. Jsou to úrovně prekonvenční, konvenční a postkonvenční (Vacek, 2013).

Prekonvenční úroveň

Na této úrovni je chování posuzované podle následků. Správné je chování je odměňováno a špatné chování je trestáno. Tato pravidla jsou určována vnějším okolím, respektive dospělými a musí být striktně dodržována (Smolík, 2016). Prekonvenční úroveň Kohlberg navíc rozděluje na dva stupně.

Prvním stupněm je heteronomní morálka a je možné jej charakterizovat podobně jako stádium heteronomie u Piageta, tedy jako naivní morální realismus. V tomto období mají děti rozděleno jasně co je dobré a co je špatné chování, což je spojováno s odměnou či trestem. Jednoduše řečeno – chování, které nebude potrestáno nebo bude odměněno, bude dítě považovat za správné a tím pádem ho opakovat. Pravidla jsou dítětem chápána v absolutní podobě, není ještě schopné rozlišovat kontext celé situace, ani vidět situaci

z jiného než svého pohledu. Za autority jsou považováni starší a větší a jinak výrazné osoby (Colby, 1987).

Druhým stupněm je individualismus a instrumentální morálka. V této fázi děti již dokáží vidět situaci i z cizího pohledu. Děti jsou si vědomy, že někdo může mít nestejné zájmy, avšak stále mají za cíl uspokojení svých potřeb a cílů. Děti jsou v tomto období schopny koordinovat své jednání ke prospěchu sobě navzájem (Colby, 1987).

Konvenční úroveň

V tomto stádiu dítě již chápe i sociální aspekt morálního jednání. Objevuje se snaha o naplnění toho, co od dětí očekává jejich okolí, především rodina. Jednotlivci jsou loajální ke společenskému řádu svých skupin (Smolík, 2016).

Colby (1987) následně popisuje dva stupně, které u této úrovně Kohlberg řeší. Popisuje orientaci na vzájemné vztahy, tedy mezilidskou morálku. Pohled jednotlivce je v tomto případě ovlivňován pohledem třetího na něj i okolí. Jedinec jedná tím způsobem, jaký se podle něj očekává. Tato recipocita je založena na společných normách a motivech více než na osobních potřebách a zájmech.

Dále pak popisuje společenský řád, tedy normy a příkazy, které jsou vyžadovány a dodržovány. Zájmy jednotlivce jsou v tomto případě tolerovány pouze pokud jsou v souladu s normami daného společenského systému. V momentě, kdy se jedinec dostane ve 4. stupni do sporu vlastního svědomí s normami, upřednostní vždy danou normu (Colby, 1987).

Postkonvenční úroveň

Prvním stupněm této kategorie jsou společenská smlouva a lidská práva. Dítě si je již vědomo existence univerzálních norem a jednání podle nich považuje za správné. Sociální systém je pak brán jako smlouva svobodně uzavřená každým tak, aby byly prospěch i práva zachovány pro všechny členy společnosti. Určitý výběr z těchto práv je považován

za něco, co by nemělo být upíráno komukoliv. Pokud by se opět dostal jedinec do sporu těchto univerzální předpisů s předpisy a regulemi právními, vždy zvolí ty univerzální (Colby, 1987).

Posledním stupněm jsou univerzální etické principy. Tyto principy jsou přijaté jedincem, jsou etické a v souladu s jeho vlastním svědomím. Na základě těchto principů také jedná.

Tyto normy nejsou nikde sepsané, jsou spíše abstraktní. V tomto stádiu člověk již klade důraz na důstojnost nebo rovnost u každého člověka a péči má nejen o sebe ale i o ostatní ve svém okolí. Při sporu jednatelce opět volí etické principy nad právními normami (Colby, 1987).

2.4.3 Carol Gilligan

Dle Carol Gilligan není Kohlbergova teorie zcela správná, vzhledem k tomu, že nebere v potaz rozdíl mezi pohlavími. Gilligan zdůrazňuje rozdíl mezi dvěma morálními hlasy, jeden označuje jako morálku spravedlnosti a druhý jako morálku péče. Tvrdí, že muži a ženy se vyvíjejí rozdílně a tím pádem kategorie, které byly určeny na základě výzkumu s mužským vzorkem, budou příčinou toho, že odchylka u žen od mužské standardní vůle bude nevyhnutelně považována za selhání vývoje. Gilligan dále nabízí novou teorii rozvoje, tak aby odpovídala zkušenostem žen. Zdůrazňuje morální pohled žen, který je založen na povinnosti péče a vyvarování se ubližování druhým. Dává také prostor pro diferenciované a komplexní myšlenkové vzorce žen. Dle jejího zjištění se ženy vymezují prostřednictvím druhých a jejich vztahů, zatímco muži mají naopak tendenci odlišit se od světa, což jim usnadňuje vztahovat se k hypotetickým abstraktním dilematům, která jsou dnes využívána k hodnocení morálního vývoje. Pro muže je morálním imperativem respektovat práva na život a seberealizaci. Ženy mají oproti nim větší starost o ostatní a péči o ně (Gilligan, 1982).

Gilligan popisuje fáze vývoje žen tak, aby více ukazovaly komplexní porozumění vztahu mezi sebou samým a ostatními, kde každý jednotlivý přechod mezi fázemi prezentuje konflikt mezi sobectvím a odpovědností (Gilligan, 1982).

2.5 Vliv rodiny a osobnosti na vývoj morálního usuzování u dětí

Vliv rodiny na vývoj morálního usuzování u dětí a mladistvých byl rozebírán ve vícero výzkumech. Výzkum Debbie Schepers potvrzuje závěry předchozích empirických výzkumů. Výsledky tohoto výzkumu ukázaly, že čím více klesá vliv rodičovského stylu, tím více roste vliv delikventských vrstevníků (Schepers, 2017).

Výsledky další studie nasvědčují tomu, že rodiče, kteří vyvíjejí nadměrný tlak, dohled a kontrolu nad svými dětmi, můžou ve skutečnosti u adolescentů bránit zvnitřnění morálních hodnot a mohou mít negativní dopad. Naopak u preadolescentů je potřeba opačná. V této věkové kategorii je třeba vyšší kontrola, jelikož děti neumí samy posoudit, co je správné (Karmakar, 2015).

Morální vývoj a osobnost zkoumaného spolu koreluje, jak dokázal například výzkum z roku 1985. Ukázalo se, že morální usuzování u mladých mužů bylo ve vztahu s vývojem vnímání vlastního já. Usuzování pozitivně korelovalo se sociální introverzí, úzkostí a projevy schizofrenie, naopak negativně korelovalo se silou a kontrolou ega, schopností žít ve společnosti a psychologickým smýšlením. U mladých žen bylo morální usuzování nejvíce propojováno vývojem smyslu pro společenskou identitu (Lifton, 1985).

Vliv životní pohody byl zkoumán i u dospělých. Výzkum Olsonové (2002) dokládá, že životní pohoda je v pozitivním vztahu s morální integritou, a naopak nepohoda je s ní ve vztahu negativním.

3 Současný stav bádání ve zkoumané problematice

Baker (2019) tvrdí, že letní tábory jsou dlouhotrvající institucí v Severní Americe jsou běžně spojeny s rekreací a zábavou a jsou zdrojem osobního, fyzického a morálního vývoje pro děti a mladistvé.

U programů aktivit v přírodě obecně byly provedeny studie dokazující vliv těchto aktivit na celkový vývoj u jejich účastníků. V chronologickém pořadí je třeba zmínit například analýzu provedenou Burtonem (1981), který analyzoval 161 studií o působení kurzů Outward bound a výsledkem bylo zjištění pozitivních změn na sebepojetí. Další studie byla v režii trojice Marsh, Richard, Barnes (1986), která také posuzovala vliv Outward bound kurzů. Studie byla prováděna u žáků a potvrdila výskyt pozitivních změn v prospěchu ve škole, v tvůrčím myšlení, v čestnosti a emoční stabilitě, tělesné zdatnosti a zejména v chování mezi stejným pohlavím, tak v chování k pohlaví opačnému. 18 měsíců pak trvalo, než došlo ke zjištění zřetelných pozitivních změn na sebepojetí. Z tohoto zjištění bylo autory odvozeno, že tyto kurzy mají velkou intervenční sílu. Freeman (2011) popisuje, že cílem Outward bound kurzů bylo poskytnout krátkodobé kurzy zaměřující se na charakter. Fouhey (1996) zkoumala integraci programu Outward bound do veřejných služeb. Jedním ze zjištění bylo, že vliv edukačních programů na morální usuzování byl znatelně posílen. Expeditionary Learning Outward Bound popisuje Storry (2003). Tvrdí, že expedice mají pozitivní vliv na vývoj morální integrity.

Další z analýz výzkumných prací byla provedena Ewertem (1989). Programy v přírodě se projeví především vlivem na tři oblasti. První oblastí bylo terapeutické působení, druhým byla změna v chování jednotlivců a skupin. Zde byla pozorována především redukce recidivy, konfliktů atd. Třetí oblastí bylo zvyšování sebepojetí a sebehodnocení. Dle Easley (1991) se vliv přírodních aktivit projevil na seberealizaci, což podle některých autorů vedlo ke zlepšování zdravotního stavu zkoumaných

Ačkoliv se kvalita výzkumu rok od roku zlepšovala, je stále validní vytknout pracím, že nedostatečně vysvětlují jak, a hlavně proč ke změnám u účastníků docházelo. Ewert (1989) doporučuje pro další studie, aby výsledky u činností v přírodě byly hodnoceny v oblastech psychologických, ekonomických, sociologických a ekologických.

V tuzemské oblasti podle Neumana (2003) nezaznamenáváme velké množství informací, což neodpovídá současné praxi. Podle Bartůňka (2008) lze v naší literatuře nalézt počet prací, které se zabývají vlivem programů aktivit na účastníky, v řádu desítek. Bartůňek

však uvádí, že jejich zaměření využívá přírodního prostředí pouze jako místa realizace programů, avšak bez dalších vazeb na samotné výchovné a vzdělávací cíle programů.

II. Výzkumná část

Dotazníková studie zkoumá vývoj morálního usuzování vzhledem k účasti na dětských táborech, stylu rodičovské výchovy a osobnosti dítěte v návaznosti na proběhlé studie z podobné oblasti, vzhledem k chybějícímu výzkumu této konkrétní problematiky.

4 Výzkumné otázky

Zda a jaký vztah má účast na dětských táborech s vývojem morálního usuzování u dětí?

Doplňující otázky:

- I. Zda a jaký vztah má osobnost dítěte s vývojem jeho morálního usuzování?
- II. Zda a jaký vztah má styl rodičovské výchovy s vývojem morálního usuzování u dětí?

5 Cíle a úkoly práce

5.1 Cíle práce

Cílem výzkumu je zjistit, jaký vztah je mezi účastí dítěte na letních táborech a jeho morálním vývojem.

Sekundárními cíli je zjištění, jaký vztah je mezi účastí dítěte na letních táborech a jeho morálním vývojem.

5.2 Úkoly práce

Úkoly práce jsou:

- sestavení dotazníku,
- sběr dat,
- vyhodnocení a zpracování dat.

6 Hypotéza

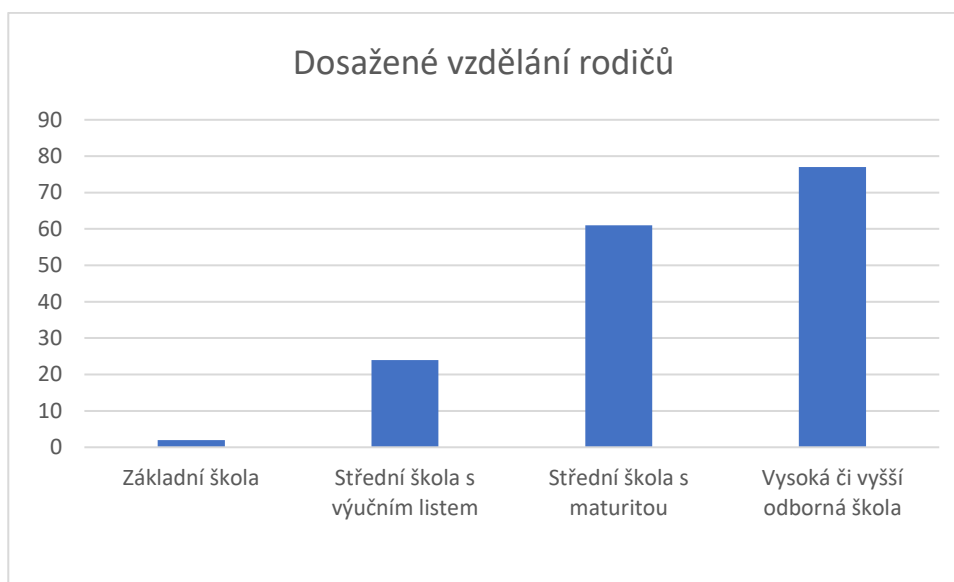
1. Účast na letních dětských táborech má pozitivní vztah s vývojem morálního usuzování účastníků těchto akcí.
2. Vývoj morálního usuzování je ovlivněn rodičovskou výchovou a osobností respondenta.

7 Metodika

7.1 Výzkumný soubor

Soubor je složen z dětí z druhého stupně základní školy. Ze 164 dotazovaných je 69 (42 %) chlapců a 95 (58 %) dívek. Z celkového souboru 18 (10 %) účastníků navštěvuje 5. třídu, 32 (20 %) účastníků 6. třídu, 30 (18 %) účastníků 7. třídu, 34 (21 %) účastníků 8. třídu a 50 (30 %) účastníků 9. třídu.

V následujícím grafu č. 1 je znázorněno zastoupení jednotlivých úrovní dokončeného vzdělání rodičů účastníků.

Graf č. 1 – Dosažené vzdělání rodičů (vlastní zpracování)

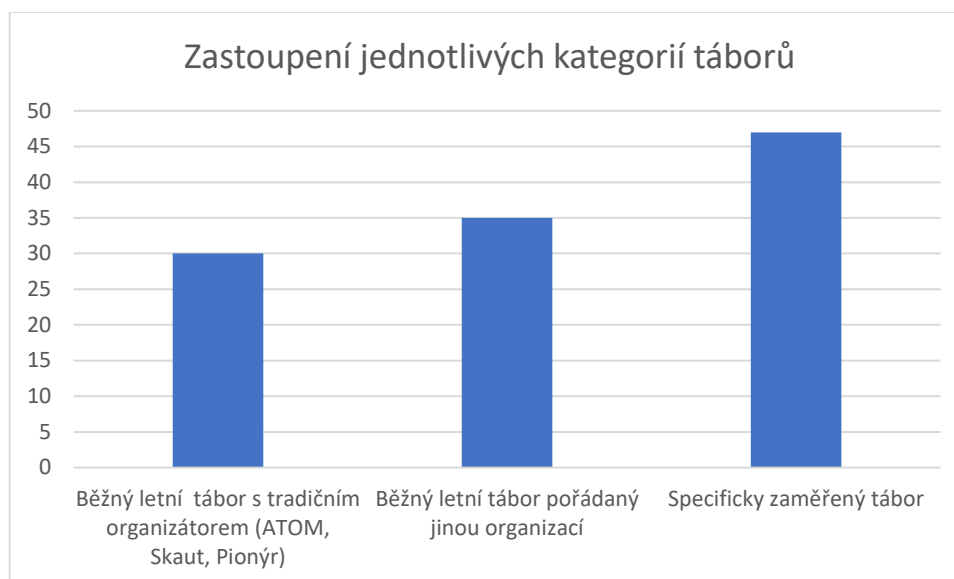
Následující tabulka jasně ukazuje počty dětí, které se účastní táborů pravidelně, počty dětí, které se zúčastnily tábora alespoň jednou a dětí, které se tábora nikdy nezúčastnily.

Tabulka č. 1

Účast na letních táborech

Účast na táborech	Počet	Procentuálně
Byl/a více než jednou.	104	63 %
Byl/a pouze jednou.	20	12 %
Nebyl/a ani jednou.	40	25 %

Jak bylo v teoretických východiskách zmíněno, druhů táborů je celá škála. Následující graf č. 2 znázorňuje, jaké zastoupení mají jednotlivé kategorie táborů v části souboru, která v předchozí otázce odpověděla kladně, tj. že účastník alespoň jednou byl na dětském táboře.

Graf č. 2 – Zastoupení jednotlivých kategorií táborů (vlastní zpracování)

7.2 Sběr dat

Sběr dat probíhal skrze organizátory dětských táborů, kterým byl zaslán informační email s odkazem na dotazník, složený ze tří standardizovaných dotazníků v platformě Survio.cz. Tento email byl pak zaslán rodičům účastníků, kteří se mohli rozhodnout, zda své děti dotazník nechají či nenechají vyplnit. Tímto rozhodnutím zároveň stvrzovali souhlas s anonymním zpracováním výsledných dat v tomto výzkumu.

7.3 Metody sběru dat

V rámci výzkumu byly využity tři standardizované dotazníky. Těmito byly:

- Alabama parenting questionnaire
- BFI -10
- Moral identity questionnaire

Tyto dotazníky byly spojeny v jeden souhrnný dotazník, viz příloha.

Výsledky z těchto dotazníků byly vyhodnoceny statistickou analýzou v programu SPSS. Následně byla s výsledky provedena korelační analýza, regresní analýza a T – Test.

7.3.1 Alabama parenting questionnaire

Alabama parenting questionnaire (dále také APQ) je standardizovaný dotazník vyvinutý roku 1991 P. J. Frickem. Cílovou skupinou jsou rodiče dětí a děti ve věku 6 až 18 let. APQ je rozdělen do pěti dimenzí rodičovství.

Těmito pěti dimenzemi jsou:

- Pozitivní zapojení s dětmi.
- Dohled a sledování.
- Využívání technik pozitivní disciplíny.
- Důslednost při využití takové disciplíny.
- Použití tělesných trestů (Frick, 1991).

Dotazník má podobu pro rodiče i pro děti. V tomto výzkumu byla využita varianta pro děti a tuto část je možné nalézt na stranách 6 až 13 v příloženém dotazníku. Pro jednotlivé dimenze byly určeny přesné otázky. Pro pozitivní zapojení rodičů s dětmi to byly otázky: 1, 4, 7, 9, 11, 14, 15, 20, 23, 26. Pro tyto otázky byly vždy dvě části, jedna pro zapojení otce, druhá pro zapojení matky. Pro dimenzi dohledu a sledování to byly otázky: 6, 10, 17, 19, 21, 24, 28, 29, 30, 32. Pro využití či nevyužití pozitivního rodičovství a disciplíny to byly otázky: 2, 5, 13, 16, 18, 27. Pro důslednost dodržování nastavené disciplíny to byly: 3, 8, 12, 22, 25, 31. Pro využití tělesných trestů byly využity otázky: 33, 35, 39. Pro doplňující zjištění to byly otázky: 34, 36, 37, 39, 40, 41, 42 (Frick, 1991).

Na tyto otázky děti odpovídaly odpověďmi na 5 bodové škále. Odpovědi byly: nikdy, skoro nikdy, občas, často a vždy.

7.3.2 BFI – 10

BFI – 10 je standardizovaný dotazník, zkoumající osobnost respondenta. BFI je zkratkou pro „big five inventory“. V posledních desetiletích se pětifaktorový model stal akceptovaným vztahovým rámcem pro výklad osobnosti. Rysy obsažené v tomto modelu uplatňují ve výzkumech vědci napříč vědními obory. (Hřebíčková, 2016)

Jedná se o krátkou metodu testování v psychologii osobnosti, která je zkrácenou verzí metody BFI – 44. Tyto metody byly vyvinuty pro využití v reálných podmínkách, kde na rozdíl od ideálních podmínek bývají vědci vystaveni rozhodnutí, zda využít krátkého dotazníku či se vzdát měření úplně (Hřebíčková, 2016).

Respondenti v tomto testu odpovídají za pomoci 5stupňové škály. Odpověďmi jsou: zcela souhlasím, spíše souhlasím, ani nesouhlasím ani souhlasím, spíše souhlasím a zcela souhlasím. Otázky, které lze najít na stranách 5 a 6 v přiloženém dotazníku, jsou k jednotlivým faktorům přiděleny následovně: extraverte – 1R, 6, přívětivost - 2, 7R, svědomitost – 3R, 8, neuroticismus: 4R, 9, otevřenost: 5R, 10. Otázky označené písmenem R bylo nutné před zahájením analýz přepólovat (Hřebíčková, 2016).

7.3.3 Moral identity questionnaire

Moral identity questionnaire (dále také MIQ) je standardizovaným testem morální integrity. Dotazník posuzuje dvě základní složky morální identity, složku morální integrity a složku morálního já (Black, 2016).

Sub škála „morálního já“ měří, jak úzce se účastníci identifikují s morálními hodnotami. Vzorové položky jsou: „Neubližovat druhým je jedním z pravidel, podle kterých žiji.“ a „Chci, aby ostatní věděli, že se na mě mohou spolehnout.“ (Black, 2016).

Sub škála „morální integrity“ měří konzistentnost touhy něco udělat a samotného jednání. Dále pak jakou hodnotu účastníci přiřkládají jednání podle morálních zásad. MIQ-morální integrity vyhodnocuje integritu ve smyslu rovnosti jednání v soukromí a veřejného jednání. Vzorové položky jsou: „Jakmile jsem se rozhodl, co je správné udělat, ujistím se, že to udělám,“ a „Nemá smysl dělat z něčeho dobrého, když tu není nikdo, kdo by to ocenil.“ (Black, 2016).

Morální já je zkoumáno otázkami 1 až 8. Otázky 9 až 20 se pak věnují morální integritě. Na otázky, které jsou na stranách 2 až 4 přiloženého dotazníku, respondenti odpovídali odpověďmi z 5bodové škály. Odpovědi na této škále byly: nikdy, skoro nikdy, občas, často a vždy (Black, 2016).

7.4 Vyhodnocení výsledků

Výsledky z těchto dotazníků byly vyhodnoceny statistickou analýzou v programu SPSS. Následně byla s výsledky provedena korelační analýza, regresní analýza a T – Test.

8 Výsledky

Některé výsledky jsou vzhledem ke smyslu otázek přepólovány.

8.1 Deskriptivní analýza

V následující tabulce je znázorněn průměr odpovědí u jednotlivých částí dotazníku. Zároveň je v nich uvedena průměrná odchylka.

Tabulka č. 2

Průměrné odpovědi v částech dotazníku

	Průměr odpovědí	Průměrná odchylka
Morální já	1,74	,42
Morální integrita	3,41	,63
Zapojení rodičů	3,22	,56
Zapojení matky	3,42	,59
Zapojení otce	2,97	,74
Pozitivní rodičovství	3,30	,73
Dohled a sledování.	2,22	,58
Nedůslednost v disciplíně	2,61	,58
Použití tělesných trestů	2,23	,85
Extraverze	2,77	,88
Přívětivost	2,45	,82
Svědomitost	2,93	,89
Neuroticismus	2,49	1,16
Otevřenost	2,77	,93

U části zabývající se morálním já je průměrná odpověď 1,74, kdy odpověď číslo 1 je „Zcela souhlasím“ a odpověď číslo 5 „Zcela nesouhlasím“. U části zabývající se morální integritou je průměrná odpověď 3,4101, na stejné škále odpovědí. Oboje výsledky naznačují, že se respondenti vidí spíše morálně než naopak, rozdílnost čísel je dána polaritou jednotlivých částí.

U otázek z části rodičovského dotazníku se odpovědi pohybovaly na škále, kde je odpověď 1 „Nikdy“ a odpověď číslo 5 „Vždy“.

U části dotazníku zkoumající osobnost respondentů jsou odpovědi na škále od 1 do 5, kde 1 je „zcela souhlasím“ a 5 „zcela nesouhlasím“.

8.2 Korelační analýza

V následujících tabulkách jsou uvedeny korelační koeficienty vztahu mezi jednotlivými položkami výzkumu, respektive vztahy jednotlivých položek s morálním já a morální integritou. V tabulce jsou uvedeny pouze ty hodnoty, u kterých byl prokázán signifikantní vztah se zkoumanou položkou. K výpočtu byl využit Spearmanův korelační koeficient.

8.2.1 Vztah účasti na dětských táborech a morálního usuzování

U zkoumaného souboru nebyl zjištěn signifikantní vztah mezi účastí na dětských táborech a morálním já ani s morální integritou.

Tabulka č. 3

Hodnoty korelace s účastí na táborech

	Morální já	Morální integrita
Účast na táborech	0,010 (p = ,896)	0,037 (p = ,638)

8.2.2 Vztah účasti na dětských táborech se se stylem rodičovské výchovy

Tabulka č. 4

Hodnoty korelace se stylem rodičovské výchovy

	Morální já	Morální integrita
Zapojení rodičů	,30**	,19*
Zapojení matky	,31**	,30**
Zapojení otce	,19*	-
Pozitivní rodičovství	,35**	-
Dohled a sledování	,29**	,23**
Nedůsledná disciplína	-	,28**
Použití tělesných trestů	,16*	-

Poznámka: Dvěma hvězdami jsou označeny hodnoty korelace, které mají hodnotu p menší než 0,01. Jednou hvězdou jsou pak označeny hodnoty korelace s hodnotou p menší než 0,05. „p“ znázorňuje signifikanci naměřených hodnot korelace. V případě vyšší hodnoty p je u veličiny korelační koeficient vynechán.

Vzájemný vztah byl prokázán u většiny částí, na které se zaměřuje Alabama parenting questionnaire. Nejvýraznější vztah byl zjištěn u využití pozitivního rodičovství, a to na

část morálního já. Hodnoty přesahující 0,3 můžeme označit jako střední koeficienty korelace, hodnoty nižší znázorňují korelaci slabou.

8.2.3 Vztah účasti na dětských táborech s osobnostními rysy respondentů

Tabulka č. 5

Hodnoty korelace s osobnostními rysy

	Morální já	Morální integrita
Extraverze	,15	,16 *
Přívětivost	,34**	,15
Svědomitost	,39*	,42**
Neuroticismus	-	-
Otevřenost	-	-

V tabulce jsou uvedeny i hodnoty bez hvězdy, které mají signifikanci $p > 0,05$ pouze minimálně. Nejvýraznější vztah má přívětivost a svědomitost. Přívětivost má výrazný korelační koeficient u části zabývající se morálním já, svědomitost pak u morálního já i morální integrity.

8.3 Regresní analýza

Při regresní analýze je zjišťováno, jak s jednou hodnotou souvisí vícero ostatních zároveň. V následující tabulce je znázorněn vztah morálního já a morální integrity s dalšími zjišťovanými proměnnými.

8.3.1 Morální já

U morálního já vyšla hodnota p přesně 0,00. Hodnota R vyšla 0,324, což znamená, že soubor vysvětluje 32,4 % rozptylu.

Tabulka č.6

Regresní analýza morálního já

	Beta	Sig.
Zapojení rodičů	-	-
Pozitivní rodičovství	,18	,05
Dohled a sledování	-	-
Nedůsledná disciplína	-	-

Použití tělesných trestů	-	-
Extraverze	-	-
Přívětivost	,22	,00
Svědomitost	,31	,00
Neuroticismus	-	-
Otevřenost	-	-
Účast na táborech	-	-

Z regresní analýzy vychází nejvyšší hodnota koeficientu beta u osobnostního rysu svědomitosti (Beta = 0,31, p = 0,00). Další výrazný vztah pak má osobnostní rys přívětivost a využití pozitivního rodičovství v rodičovské výchově.

8.3.2 Morální integrita

U morální integrity vyšla hodnota p 0,00 a hodnota R 0,283, což znamená, že soubor vysvětluje 28,3 % rozptylu.

Tabulka č.7

Regresní analýza morální integrity

	Beta	Sig.
Zapojení rodičů	-	-
Pozitivní rodičovství	-	-
Dohled a sledování	-	-
Nedůsledná disciplína	,16	,06
Použití tělesných trestů	-	-
Extraverze	-	-
Přívětivost	-	-
Svědomitost	,29	,00
Neuroticismus	-	-
Otevřenost	-	-
Účast na táborech	-	-

Osobnostní rys svědomitost se prokázal v kontextu simultánních vztahů jako signifikantní (Beta = 0,29, p = 0,00) ve vztahu k morální integritě, u dalších sledovaných proměnných signifikace k morální integritě nebyla prokázána. Za zmínku stojí

„nedůsledná disciplína“, u které signifikace nebyla prokázána pouze hraničně, což může naznačovat částečnou důležitost výsledku. (Beta = 0,16, p = 0,06).

9 Diskuze

V kapitole Teoretická východiska je shrnuta podoba volného času, aktivit v přírodě a letních táborů konkrétně, dále pak popis morálky, vývoje morálního usuzování a popis staršího věku.

V České republice je velké množství organizací, které pořádají dětské tábory. Většina z největších organizátorů, jakými jsou například Pionýr či Skaut, ale i organizátoři z řad komerčních organizací uvádějí na svých stránkách, že zásadní složkou pro tvorbu programu je vývoj morální integrity a morálního usuzování.

Na základě tohoto faktu a teorií morálního vývoje u dětí autor stanovuje hypotézu, že morální vývoj u dětí pozitivně koreluje s účastí dětí na dětských táborech. Primárním cílem práce bylo zjistit, jaký existuje vztah účastí dětí na dětském táboře a jejich morálním vývojem. Výsledky práce hypotézu č. 1 nepotvrzují, u morálního já ani u morální integrity nebyl zjištěn žádný vztah. Zjištěn nebyl ani za použití korelace a regresní analýzy. Toto zjištění je v rozporu například s tvrzením Bakera (2019), který tvrdí, že dětské tábory jsou zdrojem morálního vývoje. V obecnější rovině byly provedeny výzkumy, jejichž výsledky zpracoval Burton (1981). Z výsledků těchto 161 studií vzešlo, že Outward bound kurzy mají pozitivní vliv na sebepojetí, což nebylo u tohoto výzkumu prokázáno. Výzkum, který provedli Marsh, Richard, Barnes (1986), dokázal, že Outward bound kurzy mají pozitivní vliv na chování jedinců ke stejnému i opačnému pohlaví, toto opět nebylo tímto výzkumem prokázáno. V tuzemsku je třeba si položit otázku, zda jsou morální hodnoty, které jsou proklamovány organizacemi jako Skaut, opravdu brány v potaz při tvorbě programu a výchově svěřených dětí, nebo zda se jedná o přežitek z časů minulých. Porovnat výsledky s dalšími výzkumy je v podstatě nemožné, jelikož tento vztah nebyl s největší pravděpodobností zatím zkoumán.

Důvodů, proč nebyla první hypotéza potvrzena, může být několik. Složitou částí výzkumu byla délka dotazníku, která mohla způsobit, že se děti při vyplňování mohly začít nudit, a to mohlo zkreslit pravdivost jejich odpovědí. Na druhou stranu bylo třeba vzít v úvahu i jiné faktory, aby byl důkaz vztahu účasti na dětských táborech validní. Dalším možným faktorem je podoba zvoleného souboru či jeho velikost. Fakt, že podobné studie, které se zabývaly nejčastěji Outward bound kurzy, měly jiné výsledky mohlo být tím, že ne všechny tábory ze zkoumaného souboru jsou podobné programem těmto kurzům a jejich náplni.

Sekundárním cílem práce je zjistit, zda má na vývoj morálního usuzování vliv osobnost dítěte a styl rodičovské výchovy jeho rodičů. Zde byl prokázán pozitivní vztah u dílčích částí těchto dvou faktorů.

U rodičovské výchovy je prokázán silný vztah aktivního zapojení rodičů, a to jak na morální integritu, tak na morální já dítěte. Čím větší zapojení rodičů, tím morálnější odpovědi. Zajímavým faktem je, že znatelně výraznější vztah s morálním vývojem má zapojení matky oproti otci. Dalším faktorem, který se projevil v tomto případě pouze u části zabývajících se morální integritou, je využití pozitivního rodičovství. Dalším faktorem, u kterého se projevil signifikantní vztah, je míra rodičovského dohledu a sledování aktivit dítěte. Vztah je mezi tímto faktorem a oběma částmi MIQ. Pokud je rodičovský dohled silnější, je lepší i morální integrita dítěte. U nedůsledné disciplíny byl prokázán vztah s morální integritou. Fakt, že rodiče nastavená pravidla pouze stanovují, ale následně nevnucují, má negativní vztah s vývojem morální integrity. Používání tělesných trestů ovlivňuje pouze morální já. Čím méně jsou morální tresty využívány, tím kladnější přínos to má pro morální já dítěte. Na základě výsledků byla hypotéza č. 2 potvrzena.

U osobnostních rysů byl prokázán pozitivní vliv extravertnosti jak na morální integritu, tak na morální já. Čím více byli respondenti extravertní, tím lepší byla jejich morální integrita a morální já. Silnější vztah byl zjištěn u přívětivosti, zejména na morální já. Nejvýraznějším rysem osobnosti je svědomitost, pozitivní vliv má významný na morální já i na morální integritu. Svědomitější respondenti na tom byli s morální integritou a morálním já lépe. U otevřenosti a neuroticismu nebyl vztah zjištěn.

Další výzkum by měl být směřován k většímu souboru, případně k souboru složeného pouze z účastníků táborů, u kterých je prokazatelný důraz na vývoj morální integrity u dětí. Například výzkum vývoje morální integrity u dětí, které navštěvují organizace, jako jsou například Pionýr, Skaut, či ATOM, kde je dětský tábor vyvrcholením celoroční práce s dětmi, by mohl být přínosným zjištěním důležitosti takovýchto aktivit.

10 Závěr

Vztah účasti dětí na dětských táborech na vývoj jejich morálního usuzování nebyl tímto výzkumem prokázán. Hypotéza č.1, že účast na letních dětských táborech má pozitivní vztah na vývoj morálního usuzování účastníků těchto akcí, byla vyvrácena. Účast dětí na dětských táborech nemá žádný vztah s vývojem morálního usuzování u dětí.

Vztah vývoje morálního usuzování s osobností respondenta a stylem rodičovské výchovy respondentových rodičů byl prokázán. Hypotéza č.2, že vývoj morálního usuzování je ovlivněn rodičovskou výchovou a osobností respondenta, byla přijata. Osobnost dítěte působí pozitivně na vývoj morálního usuzování dítěte, a to zejména některé aspekty jako například jeho svědomitost. Styl rodičovské výchovy, zejména dílčích částí jako například využití pozitivního rodičovství, má pozitivní vliv na vývoj morálního usuzování u dětí.

I přes tyto výsledky se autor domnívá, že cíle výzkumu byly splněny. Bádání tímto směrem má smysl a může prokázat důležitost těchto volnočasových aktivit na poli výchovy dětí a mládeže. Studie přináší vhled do této problematiky a pokládá stavební základy pro další výzkum. Pro další pokračování autor doporučuje zaměřit se na soubor složený z účastníků těch táborů, které se prokazatelně náplní zaměřují na práci s morálním vývojem dětí. Za správných podmínek by tento potenciální zdroj morálních hodnot pro budoucí generace mohl být potvrzen.

Seznam zdrojů

Literatura

BAKER, Mandi; FULLAGAR, Simone; O'BRIEN, Wendy. All in good fun: Governing camp experiences through discourses of 'good' and 'fun'. *Leisure Studies*, 2019, 38.2: 260-273.

BEAUCHAMP, Tom L. A defense of the common morality. *Kennedy Institute of Ethics Journal*, 2003, 13.3: 259-274.

BENDL, Stanislav, et al. Vychovatelství: učebnice teoretických základů oboru. Grada Publishing as, 2015.

BLACK, Jessica E.; REYNOLDS, William M. Development, reliability, and validity of the Moral Identity Questionnaire. *Personality and Individual Differences*, 2016, 97: 120-129.

BOK, Sissela, **The Search for a Shared Ethics**, *Common Knowledge*, 1, pp. 12-25, 1992

BURTON, Leslie Mark. *A critical analysis and review of the research on Outward Bound and related programs*. 1981. PhD Thesis. Rutgers The State University of New Jersey, Graduate School of Applied and Professional Psychology. COLBY, A.; KOHLBERG, L.. *The measurement of moral judgment*. New York: Cambridge University Press, 1987. ISBN 05-212-4447-1.

DONENBERG, Geri R.; HOFFMAN, Lois W. Gender differences in moral development. *Sex roles*, 1988, 18.11: 701-717.

DVOŘÁKOVÁ, Jana. *Morální usuzování: vliv hodnot, osobnosti a morální identity*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN isbn978-80-210-4751-8

EASLEY, A. T. Programmed, nonclinical skill development benefits of leisure activities. *Benefits of leisure*, 1991, 145-160.

EWERT, Alan W.; SIBTHORP, Jim. *Outdoor adventure education: Foundations, theory, and research*. Human Kinetics, 2014.

- FOUHEY, Helen; SALTMARSH, John. Outward Bound and community service learning: An experiment in connected knowing. *Journal of Experiential Education*, 1996, 19.2: 82-89.
- FREEMAN, Mark. From 'character-training' to 'personal growth': the early history of Outward Bound 1941–1965. *History of education*, 2011, 40.1: 21-43.
- FRICK, Paul J. The Alabama parenting questionnaire. *Unpublished rating scale, University of Alabama*, 1991.
- GILLIGAN, Carol. In a different voice: Psychological theory and women's development. Harvard University Press, 1993.
- HAVLÍK, Radomír. Petr SAK, Karolína SAKOVÁ: Mládež na křižovatce. Sociologická analýza postavení mládeže ve společnosti a její úlohy v procesech evropeizace a informatizace. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 2005, 41.1: 165-168..
- HEIDBRINK, Horst. Psychologie morálního vývoje. Praha: Portál, 1997. Studium (Portál). ISBN 80-717-8154-1
- HŘEBÍČKOVÁ, Martina, et al. Big Five Inventory: Základní psychometrické charakteristiky české verze BFI-44 a BFI-10. *Ceskoslovenska Psychologie*, 2016, 60.6.
- KARMAKAR, Rita. Does parenting style influence the internalization of moral values in children and adolescents?. *Psychological Studies*, 2015, 60.4: 438-446.
- LAJČIAKOVÁ, Petra. Psychológia morálky. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2008. ISBN 978-80-7204-569-3.
- LAŠEK, Jan; LOUDOVÁ, Irena. Rodina jako základ vývoje morálky a občanských postojů dětí. Gaudeamus, 2013.
- LIFTON, Peter D. Individual differences in moral development: The relation of sex, gender, and personality to morality. *Journal of personality*, 1985, 53.2: 306-334.
- MARSH, Herbert W.; RICHARDS, Garry E.; BARNES, Jennifer. Multidimensional self-concepts: The effect of participation in an Outward Bound Program. *Journal of personality and social psychology*, 1986, 50.1: 195.
- MATĚJČEK, Zdeněk. Co, kdy a jak ve výchově dětí. 2007.

NEUMAN, Jan. (2003). Výzkumy zabývající se působením programů výchovy v přírodě na člověka. In Vindušková, J., & Chrudimský, J. (Eds.). Pohybové aktivity jako prostředek ovlivňování člověka. Sborník příspěvků. Praha: UK FTVS.

NEUMAN, Jan. Úvodní kapitoly pro teorii a metodiku kurzů výchovy v přírodě. *Praha: Projekt Odyssea*, 2011.

OLSON, Leanne M. The relationship between moral integrity, psychological well-being, and anxiety. *Retrieved August, 2002, 23: 2006.*

PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.

PÁVKOVÁ, Jiřina et al. *Pedagogika volného času: [teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času]*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2008. 221 s. ISBN 978-80-7367-423-6

PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014. ISBN 978-80-7290-666-6.

PERIČ, Tomáš. *Sportovní příprava dětí*. Nové, aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2012. Děti a sport. ISBN 978-80-247-4218-2.

SCHEPERS, Debbie, et al. Moral development in adolescence: A test of change and influences in context of SAT with German panel data. *Contemporary Readings in Law and Social Justice*, 2017, 9.1: 70-97.

SMOLÍK, Arnošt. *Vybrané aspekty sociálního formování jedince ve vztahu ke společenským normám a morálnímu jednání*. Ústí nad Labem: PF UJEP, 2016. ISBN 978-80-7561-040-9.

STORRY, Terry. The games outdoor adventurers play. *Whose journeys*, 2003, 201-228.

Úmluva o právech dítěte a související dokumenty. [Praha]: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2016. ISBN 978-80-7421-120-1.

VACEK, Pavel. Psychologie morálky a výchova charakteru žáků. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-257-7.

VÁGNEROVÁ, Marie; LISÁ, Lidka. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Charles University in Prague, Karolinum Press, 2021.

Online zdroje

BARTŮNĚK, Dušan. *SYSTEMATICKÝ PŘEHLED VÝSLEDKŮ HODNOCENÍ PROGRAMŮ VÝCHOVY V PŘÍRODĚ (V ČESKÝCH ZEMÍCH)* [online]. Praha, 2008 [cit. 2022-05-02]. Disertační práce. Univerzita Karlova. Vedoucí práce Doc. PhDr. Jan Neuman, CSc.

Dětské tábory. CK2 [online]. 2022 [cit. 2022-05-18]. Dostupné z: <https://www.ck2.cz/verejnost/detske-tabory#>

Ideály. Pionýr [online]. Skylab. spol., 2022, 2022 [cit. 2022-04-26]. Dostupné z: <https://pionyr.cz/o-pionyru/idealy/>

Kdo jsme? Pionýr [online]. 2022 [cit. 2022-05-17]. Dostupné z: <https://pionyr.cz/o-pionyru/>

Skautský program. Skaut [online]. 2022 [cit. 2022-05-17]. Dostupné z: <https://www.skaut.cz/skauting/program/>

SMOLÍK, Arnošt. *PSYCHICKÝ A MORÁLNÍ VÝVOJ JEDINCE V NÁVAZNOSTI NA PROBLEMATIKU ŠKOLNÍ KÁZNĚ* [online]. 2017 [cit. 2022-05-09]. Dostupné z: <https://databaze.opvvv.msmt.cz/vystup/426>

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 - Účast na letních táborech	31
Tabulka č. 2 - Průměrné odpovědi v částech dotazníku	35
Tabulka č. 3 - Hodnoty korelace s účastí na táborech	36
Tabulka č. 4 - Hodnoty korelace se stylem rodičovské výchovy	36
Tabulka č. 5 - Hodnoty korelace s osobnostními rysy	37
Tabulka č. 6 - Regresní analýza morálního já	37
Tabulka č.7 - Regresní analýza morální integrity	38

Seznam grafů

Graf č. 1 – Dosažené vzdělání rodičů	31
Graf č. 2 – Zastoupení jednotlivých kategorií táborů	32

Seznam příloh

Příloha č. 1 - Dotazník	